

DREAMY - FORMS OF NOBLE DREAMS AND SENTIMENTAL DREAMS IN THE PROSE OF SORIN TITEL

Georgiana Elisabeta (căs.Baciu) PANAIT, PhD.
Transilvania University of Braşov

Abstract: Sorin Titel is preoccupied with demonstratively communicating his unusual epic paradigm, to subtly draw the reader's attention to observe his controversy with mimetic realism, with the stereotype of creating a character from traditional literature. Close to the aesthetics of the dreaming of the seventh decade, Sorin Titel rejects, smiling when he writes a kind of profession of faith, the mechanical resumption of a vision, conventionalism, prefabricated construction ingredients, a certain comfort in the creative act.

Keywords: antinarative mosaic, the literary works of Sorin Titel, intertextuality, the string of dreams, the aesthetics of dreaming

La începutul carierei literare, Sorin Titel scrie scurtă proză de calitate „a izbutit să impună un univers epic particular fără să facă uz de rețeta sigură a pitorescului” , inspirată de atmosfera și cutumele satului bănăţean. Apoi, atras de *Noul roman francez*, abandonează realismul și scrie romanul „Lunga călătorie a prizonierului” unde se vede și influența scriitorilor Franz Kafka și Alain Robb - Grillet, și „Dejunul pe iarbă” (1968), atras acum mai mult de onirismul estetic, cum pretind unii critici literari, în orice caz autorul ambiționând o scriere hipermodernă cu „performanță stilistică”, centrifugală epiciei tradiționale, manierei lui Liviu Rebreanu și chiar a lui Camil Petrescu încercând să amplifice: „ (...) evoluția unui sector important al prozei din perioada relativei liberalizări a anilor '60 ”¹.

Prin ce surprinde această scriere, pe care Sorin Titel o califică drept roman?

Este structurat în patru capitole, cu ritmuri narative variate, primul întins pe 15 pagini, foarte condensat unde trece prin fața cititorilor o succesiune de generații din mediul rural, de obicei înrudite, desfășurare excesiv rapidă și dense destine.

Se observă de la început intenția scriitorului de a comprima narațiunea, de a sintetiza desfășurarea atâtor întâmplări, a oamenilor, viețile mai multor familii: „ Microromanul *Dejunul pe iarbă* antrenează ideatic noi abordări conceptuale, temele mari precum istoria, meditația dramatică, insul singur în fața puterii sunt înlocuite în hermeneutica provocată de proza lui Sorin Titel de un cu totul altul protocol conceptual, se vorbește despre strategii narative (expresie a unei reflectări textuale) despre durată, despre timpul interior trăit tensionant, despre subconștient.”²

E ca și cum Sorin Titel și-a propus să expedieze aceste generații de strămoși, să nu insiste prea mult asupra conturării și individualizării personajelor, deși femeia care

¹ Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism*, București: Editura Fundației Pro, 2006 p.223.

² Daniel Vighi, *Sorin Titel –monografie antologie comentată, receptare critică*, Editura Aula, 2000, Braşov, p.11.

poartă numele de Ana, bătrâna, bunica și străbunica, soția lui Pavel are o traiectorie aventuroasă și pitorească.

Astfel, autorul își deconspiră, deși discret, intenția de a devia de la tehnica românească accesibilă cititorilor, clasică, romantică, realistă, simbolistă, psihologică de până în deceniul al șaselea al secolului trecut și de a crea o stranie compoziție care anonimizează personajele, elimină coerența și chiar din substanța povestirii, pune accentul pe simultaneitate, face să dispară până la urmă și eroii și autorul: „Orice scriitor își are ușile și cheile lui, adică niște căi proprii în cunoașterea vieții și totodată în metamorfoza experienței, gândului și sentimentelor în literatură.”³

Capitolul al doilea, reprezentând un mozaic antinarativ, o colecție de situații, gesturi, trăiri fulgurante plasate nu în prezent, ci rememorate și care nu sunt ale unui adult, ci ale copilului de la țară, ai cărui ani ocrotiți de cei apropiați părinți, ciudata și vrednica bunică Ana, se încarcă de o fericire simplă, de atmosfera și culoarea locală a satului bănățean: „ (...)maica Ana ronțâind cu gura ei știrbă perele sparte și murdare”.⁴

Această colecție de fermecătoare imagini sătești, cu prospețimea și roadele anotimpurilor, cu peregrinările prin crânguri, la umbra copacilor și pe malul unui pârâu, unde odihna se asociază cu hrana și cu scăldatul în râu, motivează titlul scrierii: *Prânzul pe iarbă*, amintindu-ne de tabloul lui Manet cu titlul omonim.

Să remarcăm și faptul că sunt în viziunea estetică a lui Sorin Titel câteva particularități identice cu imperativele compoziției onirice: decupările de situații, întâmplări, amintiri ca-n vis, leitmotivele muzicale, picturalitatea prin vocabule, interferența genurilor, deconstrucția, noncronologia, pulverizarea povestirii, absența intrigii, abandonarea paradigmei realismului.

Criticul literar, Dumitru Micu, accentuează în „Istoria literaturii române de la creația populară la postmodernism” rememorările din perioada copilăriei pe care le face autorul într-o manieră în care abordează autenticitatea: „Textul al doilea (...)expune rememorativ, dar la modul simultaneist, priveliști și instantanee din copilăria principalului personaj, anim asupra autenticității cărora o notă a romancierului aruncă, o umbră de incertitudine: «Să credem oare în ele? În aceste amintiri dulci, în aceste clipe duioase de altădată?»”⁵

Capitolul al III-lea mai mult ascunde iubirea decât o comunică, sugestia și rememorarea predominând și cărora li se adaugă stările difuze, melancolia despărțirii și singurătatea: „ Cel ce le parcurge a petrecut , din câte se poate deduce , o noapte de dragoste, într-un hotel, și spre dimineață a fost părăsit de iubită”⁶.

Nepotul s-a născut, a copilărit minunat în cutumele și natura satului, a crescut devenind tânăr, apoi mai mult bănuim că s-a îndrăgostit. Îl urmărim într-un oraș de provincie, însoțit de o frumoasă și tânără femeie, poposind la un modest hotel. Părăsit, fără ca autorul să arate vreo motivație, tânărul va păstra mereu în sufletul și-n memoria

³Dumitru Micu, *Istoria Literaturii Române de la creație populară la postmodernism*, Editura SAECULUM I.O, București, 2000, p.566

⁴ Sorin Titel, *Dejunul pe iarbă*, Editura pentru literatură, 1968, p.41.

⁵ Dumitru Micu, op.cit, Edit. Saeculum I.O, București, 2000, p.566.

⁶ Sorin Titel, *Dejunul pe iarbă*, Editura pentru literatură, 1968, p.41.

lui afectivă, tandrețea, farmecul iubitei răătăcite undeva va reveni în urbea dunăreană, tăcut și singuratic.

Secvențe rememorate care trimit către oniric sunt descrise cu finețe atunci când surprindea senzualitatea cuplului „Căuta să se smulgă din vis, zbătîndu-se prin somn, dar nu reușea decît să coboare.(...)El stătea proptit de sobă și-i șoptea să vină lîngă el. Era fără îndoială alt vis, și el începea să sufere după casa aceea care dispăruse deodată.”⁷

Somnul are un rol vindecător, ajută pentru câteva clipe să uite „Din nou coboară în somn, la nimic nu vrea să se mai gîndească, cu toate că știe că niciodată...niciodată nu știe nimic, doarme și trebuie să nu știe nimic.”⁸

Ultimul capitol al cărții, al IV-lea, nu e o excesivă descriere de fotografii care formează neinspirat un roman, după comentariul nedrept și ironic al valorosului critic și istoric literar Nicolae Manolescu, care din capul locului respinge, în *Istoria critică a literaturii române*, aceste încercări de primenire și înnoire a scrierii române, influențate de Franz Kafka, Noul roman francez.

În capitolul al IV-lea, albumul de familie ocupă un spațiu redus și poate să aibă și el o semnificație. Nu e exclus să fi recurs la prezentarea câtorva fotografii ale unui cuplu sosit în concediu la mare, pentru a exprima și mai pronunțat banalitatea, nimicnicia unui oraș de provincie, vecin cu marele fluviu, platitudinea, năzuința spre un alt orizont al oamenilor care îmbătrânesc și se îmbolnăvesc fără deschidere spre lume.

Exegețul Dumitru Micu evidențiază că operele lui Sorin Titel sunt edificatoare prin imaginile din „o lume patriarhală cu specific bănățean, încremenită în tradiție, păstrătoare a unui stil de viață ce provoacă în sufletele celor de azi «melancolii inocente».”⁹

Sorin Titel, ca și oniricii, nu comentează prezentul copleșitor, ci doar, cu ajutorul receptării olfactive îl arată așa cum este: irespirabil, obositor, murdar, sărac, prins în rigide norme și absurde poteci sociale și morale.

Fulgurante imagini de muncă, de școală, de gospodărire, a orașului nu pot fi acceptate de un om civilizată și sensibil. Există, ca și la scriitorii ceilalți oniriști preocuparea autorului bănățean pentru cromatismul exacerbât, montat, dar nu e deloc surprinzătoare culoarea închisă, murdară, negrul, cenușiul, până și zăpada capătă, în cele din urmă, o nuanță dezagreabilă (contrast bacovian: pete de sânge pe neaua imaculată din jur) „ Dimineața spălăcită cu zăpadă cenușie încă”¹⁰, opacitatea geamului care determina ca albul zăpezii să se vadă ca prin ceață „ Geamul începe să se aburească încât nu se mai poate privi în curtea hotelului.(...) Are în același timp senzația că merge undeva prin ceață...”¹¹.

Descrierea succintă a imaginilor fotografice alternează constant cu observații, gesturi, scurte dialoguri din prezent: „Sorin Titel a practicat până astăzi un modernism de nuanță moderată, menținând un echilibru perfect între realismul esențial al descrierii

⁷ Idem, p.63.

⁸ Idem, p.69.

⁹ Dumitru Micu, op.cit, pag. 566.

¹⁰ Sorin Titel, *Dejunul pe iarbă*, Editura pentru literatură, 1968, p.93.

¹¹ Idem,p.104

și infuziunile lirismului evocator (volumele de povestiri „Copacul”, „Valsuri nobile și sentimentale”), riscând prin tehnici compoziționale mai complicate în concentratul roman „Reîntoarcerea posibilă” (în scopul obținerii impresiei de concomitență a momentelor acțiunii), fără a tulbura totuși, excesiv, linia epică, aspectul structurat al istorisirii¹².

O arie cuprinzătoare narativă este dominată peripatetic de femeile care mătură străzile, acțiune oarecum absurdă pentru că ninge abundent și ele îndepărtează inutil zăpada. În povestirea „Iarnă fierbinte” este surprinsă clipa de iubire platonică petrecută iarna, între o femeie și un bărbat care solicită adăpost în casa acesteia.

Nimeni, cel puțin nu cunoaștem noi, n-a surprins un grup de femei simple, dar cuviincioase, harnice, unele înțelepte, altele tinere, pitorești, dar vrednice, care muncesc pe stradă, încearcă să spună crâmpoie din viața lor, nimeni nu le-a transfigurat, numindu-le în acele circumstanțe obositoare, regine ale străzii.

În acel oraș de provincie, cândva primind pe cei doi îndrăgostiți care apoi se despart, sosește tânărul bărbat singuratic, înstrăinat, îngândurat. Nu stă la hotel decât o noapte, plecând a doua zi. Autorul ni-l arată trist, pierdut într-o tăcere a cărei motivație nu e comunicată, ci doar bănuită. Doar care legătura dintre vis – reverie - deșteptare poate sintetiza stările și gândurile personajului: „Țigara e fumată până la capăt.(...)În sfârșit , o stare vecină cu somnul, coborîre în inconștient, cu treziri bruște, însă neașteptate. Coboară în somn, dăruindu-se valurilor lui liniștite , de parcă ar pute pe mare într-o zi senină de august. Se trezește pe neașteptate , simțind de la început că urăște trezirea nedorită.”¹³

Visul, somnul, constituie o modalitate facilă de îndepărtare a nefericirii, de uitare „Coborît în apa neagră a somnului, se bucură în sfârșit de câteva clipe de uitare.”¹⁴

Pleacă din oraș, clamându-și dorința de a nu se mai întoarce, cu radicala lui ură ce o poartă urbei de la Dunăre.

E ciudat cum critica literară, care a abordat romanul, n-a observat vocația poetică a lui Sorin Titel. Se pot decupa autentice poeme în proză, cu motive variate: natură, iubire, cutume.

De asemenea, e prezent un procedeu, dincolo de cel muzical, care se numește intertextualitatea (la Mihai Eminescu, Mihail Sadoveanu). Emoționantă este dedublarea nu atât a unui episod erotic reluat în vis, ci a tânărului bărbat (evaziv narator) care, rememorându-și copilăria, aleargă simbolic după dublura sa, copilul pe care nu poate să-l ajungă.

Dacă reținem șiragul de vise naturale care totuși există în acest meta-roman „Reîntoarcerea posibilă”(1966) și „Dejunul pe iarbă”(1968) a căror exprimare e ușor ambiguă, putem să facem observația că scriitorul, experimentând producerea unei noi și originale scrieri nu se desprinde totalmente de particularitățile povestirilor lui

¹² Dimisianu, Gabriel, *Prozatori de azi*, București, Cartea Românească, 1970, pag. 155.

¹³ Sorin Titel, *Dejunul pe iarbă*, Editura pentru literatură, 1968, p.104

¹⁴ Ibidem.

precedente: „În micul roman *Dejun pe iarbă* narațiunea răstoarnă complet cronologia și epicul se dizolvă într-o notație difuză și nobilă”.¹⁵

E adevărat că încă din primul capitol, atât de dens de întâmplări destine, rezumate și mai mult expediate fulgurant, Sorin Titel e preocupat să-și comunice demonstrativ insolita lui paradigmă epică, să atragă subtil atenția cititorului spre a observa polemica sa cu realismul mimetic, cu stereotipia creării unui personaj din literatura tradițională.

Constantă rămâne în *Dejunul pe iarbă* ambiția și reușita deconstructivă a structurii romanului hipermodern pe care cititorii, obișnuiți cu arta romanescă a trecutului, ar putea să nu-l înțeleagă sau să opună o anumită rezistență perceperii acestei stranii tehnici narative: „microromanul *Dejunul pe iarbă*(1968) aglutinează pentru texte în «scriituri» diferite, două cu note de subsol, conținând specificări auctoriale, una(a treia) cu versuri de Rimbaud la început, drept moto”¹⁶

Apropriat de estetica onirismului deceniului șapte, Sorin Titel respinge, zâmbind când scrie un fel de profesiune de credință, reluarea mecanică a unei viziuni, convenționalismul, ingredientele de construcție prefabricate, o anumită comoditate în realizarea actului creator: „Cu toate că a fost surprinzătoare, evoluția lui Sorin Titel are constantă această tendință spre convenționalism, înțeles ca stilizare și apel frecvent la simbol; scriitorul «compune», ajungând la virtuozități de invidiat, în registre stilistice tot mai rafinate și mai pretențioase, progresiv asimilate, dar sporul de substanță rămâne minim în orice caz inferior gradului de perfecționare formală.”¹⁷

Și nu-i poți da dreptate decât parțial valorosului critic literar, Eugen Simion, când insistă asupra intenției autorului de a comunica fertil și exclusiv cu cititorii, eludând esența estetică a acestor pagini: originalitatea modernă a construcției românești, obiectiv realizat parțial de oniriști.

Nu putem să ometem a menționa aici nostalgia copilăriei, într-un mediu auroral în simplitate și înțelepciune, în absoluta libertate prin codri, prin verile calde, prin anotimpuri ale frumuseții și ale jocului.

În cadrul volumelor de început precum „Copacul”(1963), „Valsuri nobile și sentimentale”(1967) se evocă existența firească a comunității bănățene: „Oamenii sunt cuviincioși și cumsecade. Viața în comunitate este aproape idilică, oarecum în felul de la Slavici, scriitorul a cărui înrâurire asupra lui Sorin Titel a rămas până la sfârșit hotărâtoare, și e curios cât de rar a fost luată în considerare.”¹⁸

De altfel, ludicul este prezent în paginile operelor sale, în care spațiile descrise(casa, grădina, câmpia) sunt animate de copii și de bătrâni: „Înclinația către descifrarea de mișcări psihice revelând trăsături de caracter admirabile, îl îndeamnă, natural pe tânărul prozator spre sufletele copiilor și ale bătrânilor, în care surprinde irizări de

¹⁵ Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, Vol.IV, Editura David Litera, București-Chișinău, 2002,P.53.

¹⁶ Dumitru Micu, *Istoria Literaturii Române de la creație populară la postmodernism*, Editura SAECULUM I.O, București, 2000, p.566.

¹⁷ Iorgulescu, Mircea, *Rondul de noapte*, București, Cartea Românească, 1974, pag. 148.

¹⁸ Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române: Cinci secole de literatură*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008, pag. 1119.

frumusețe nespūsă. Uneori, dezvoltând reprezentările infantile, schița devine poem în proză, imaginea fixată culminează în simbol.”¹⁹

Citatul de la începutul cărții aparține filozofului Søren Kierkegaard și comentariul autorului din subsolul paginii sunt în consens cu modalitatea creației lui Sorin Titel „Preludat de un citat din Kierkegaard: motivație filosofică a înlocuirii relatării coerente prin transmiterea fluxului necontrolat al memoriei spontane, microromanul *Dejunul pe iarbă* (1968) aglutinează patru texte în «scriituri» diferite, două cu note de subsol.”²⁰

În subsolul primelor două pagini se află o intervenție cvasi-testamentară a scriitorului în ceea ce privește solidaritatea lui cu generațiile trecute, comunicând câteva esențiale trăsături ale artei lui narative care împletește adevărul cu ficțiunea, realul cu fantezia, rememorarea cu înregistrarea transfigurată, uneori lirică, a întâmplărilor și a oamenilor pierduți în umbra vremii: „Primul text evocă-succint și în stil ...tradițional-momente din trecutul unei familii...”²¹

Exegetul Mircea Martin preciza cu privire la importanța amintirilor deficitare pentru creațiile lui Sorin Titel atunci când surprinde în toată splendoarea fragmente din copilărie sau orice amintire care apare în urma unui sentiment puternic: „Toată proza lui Sorin Titel tinde irepresibil spre imperfectul etern al amintirii. Fiecare povestire în parte, dacă nu se confundă cu o retrospectivă, este o așteptare a ei înfiorată de plăcere. [...] Dezordinea memoriei este, de fapt, ordinea cuvintelor. Succesiunea de imagini ce poate să pară arbitrară este dictată nu numai de relieful accidentat al memoriei involuntare, dar și de posibilitățile sintaxei. O anumită reminiscență e provocată de o emoție, dar și de sugestiile unui cuvânt”²².

Nu trebuie să ignorăm, când prezentăm asemenea opere moderniste, onirice, complicitatea cititorului și strădania lui de a înțelege și de a se acomoda cu asemenea insolite povești, schițe, care propunând o cu totul altă paradigmă estetică, solicită preocuparea celor care iubesc lectura pentru o altă percepere a textului, fie el modernist, oniric, în orice caz, viabil și subtil: „În interviul său ultim, apărut în *Flacăra* (22 martie 1985), Sorin Titel explica asemenea alunecări într-o zonă nici proprie, nici favorabilă: «Există dorința, curiozitatea de a forța uși închise, ca în poveste, uși interzise, la care (scriitorul) nu are acces, pentru că el este altfel alcătuit. Orice scriitor își are ușile și cheile lui, adică niște căi proprii în cunoașterea vieții și totodată în metamorfoza experienței, gândului și sentimentelor în literatură. Eu văd scriitorul ca pe un posesor de capital lăuntric și dacă are acest privilegiu, atunci de acesta trebuie să se ocupe și să-l sondeze până la capăt. Literatura vine din interior și orice sfat din afară... nu ajută, rămânând cumva discutabil».”²³

Conform scriitorului Ovidiu Moceanu în „Visul și Împărăția- Elemente de teologie a visului”, visul este o cale de producere a imaginilor din închipuire sau din revelație

¹⁹ Micu, Dumitru, *Prefață* la volumul *Copacul*, p.9

²⁰ Dumitru Micu, *Istoria Literaturii Române de la creație populară la postmodernism*, Editura SAECULUM I.O, București, 2000, p.566.

²¹ Ibidem.

²² Martin, Mircea, *Generație și creație*, Reșița, Editura Timpul, 2000, pp. 138-141.

²³ Nicolae Băciuț, *O istorie a literaturii române contemporane în interviuri*, Vol I, Editura Reîntregirea, 2005, P.14.

„Unele sunt mixte și reprezintă produsul cugetului și amăgirii sau cugetului și revelației, altele sunt năluciri ale minții omului.”²⁴

În nuvela „Dimineți ciudate” ce face parte din volumul „Noaptea inocenților”(1970) se prezintă o formă de oniric prin prisma incursiunilor mentale ca într-un spațiu labirintic, dar claustrofob „Seara avea grijă ca ușa să fie bine încuiată, apoi cerceta ferestrele să fie perfect închise, ajunsese chiar să baricadeze intrarea, punând în dreptul ei biroul sau două, trei scaune...”²⁵.

În preajma personajul- narator totul se metamorfozează o dată cu lasarea nopții, la apariția somnului și, apoi, a dimineții: „Întotdeauna, după ce se trezea, rămânea să se miște, căutând să afle, după zgomotele din jur, odaia în care se găsește.(...)pierzându-și toate iluziile și speranțele- odaia în care se trezea era o odaie absolut străină, cu totul alta decât cea în care se culcase de cu seară.”²⁶

Deși adoarme în aceeași cameră, prin puterea minții când se trezește i se pare că rupe barierele timpului și ajunge într-o altă încăpere, ceea ce constituie că rătăcește prin labirintul gândurilor, al inconștientului. Călătoria sa reprezintă o explorare în subconștient până în substraturile visului „ Așa că renunță să mai facă pe detectivul. Misterioșii stăpâni ai odăilor în care el se trezea dimineața rămaseră în continuare niște străini oarecare.”²⁷

Gabriela Ciobanu găsește o argumentare pertinentă pentru problematica tematică abordată de Sorin Titel în nuvelele sale „Se poate presupune că ar exista într-adevăr , într-o oarecare măsură, o formă reală de demitificare a mult amintitei ființe sociale, văzute ca rotiță într-un mecanism mult mai mare, și de favorizare a individului care se descoperă pe măsură ce înțelege că are sentimente, dorințe, că poate să viseze(Aniversarea unui adolescent, După ploaie, Sofica, Soacra).”²⁸

Bibliografie:

Daniel Vighi, *Sorin Titel –monografie antologie comentată, receptare critică*, Editura Aula, 2000, Brașov.

Dumitru Micu, *Istoria Literaturii Române de la creație populară la postmodernism*, Editura SAECULUM I.O, București, 2000.

Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism*, București: Editura Fundației Pro, 2006.

Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, Vol.IV, Editura David Litera, București-Chișinău, 2002

Gabriela Ciobanu, *Structuri mitice în proza scurtă a scriitorilor șaizeciști*, Editura Lumen, Iași, 2020.

Gabriel Dimisianu, *Prozatori de azi*, București, Cartea Românească, 1970.

Iorgulescu, Mircea, *Rondul de noapte*, București, Cartea Românească, 1974.

Manolescu, Nicolae, *Istoria critică a literaturii române: Cinci secole de literatură*, Pitești, Editura Paralela 45, 2008

²⁴ Ovidiu Moceanu, op.cit., Editura Egumenița, Galați, p.70.

²⁵ Sorin Titel, op.cit., Editura Eminescu, 1970, p.13.

²⁶ Idem, p.14.

²⁷ Idem, p.19.

²⁸ Gabriela Ciobanu, *Structuri mitice în proza scurtă a scriitorilor șaizeciști*, Editura Lumen, Iași, 2020,p.395.

Martin, Mircea, *Generație și creație*, Reșița, Editura Timpul, 2000.

Ovidiu Moceanu, *Visul și Împărăția- Elemente de teologie a visului*, Editura Egumenița, Galați, 2007.

Nicolae Băciuț, *O istorie a literaturii române contemporane în interviuri*, Vol I, Editura Reîntregirea, 2005.